

Bűnösök és büntetések

■ Az elmúlt hetekben két jogerős ítélet született olyan fiatalok esetében, akiknek ügye nagy felháborodást és közfigyelmet váltott ki. Mindkét ügy nagyon jelentős gyermekvédelmi vonatkozásokkal terhelt, és egyikben sem sikerült azokat a szakmai szempontokat és változtatást igénylő elemeket jól megjeleníteni, amelyek szükségesek lennének ahhoz, hogy a szakma és a közvélemény számára is egyértelművé váljon: a gyermek- és fiatalokorú elkövetők mindannyian áldozatok, nem csak elkövetők. Áldozattá válásuk többnyire megelőzhető lenne, de legalábbis csökkenhetne azoknak a száma, akik hozzájuk hasonlóan lehetetlen helyzetbe kerülnek és majdhogynem esélytelenekké válnak arra, hogy felnőve teljes életet élhessenek. Nem értekelem és vitatom a bíróság ítéletét egyik esetben sem, de gyermekvédelmi szempontból nagyon sok tanulságos mozzanatot találtam, amelyek mellett akkor sem mehet el a szakma, ha megint megúsza a szembenézést, és az állásfoglalást, a tanulságok levonását.

Az egyik eset a K. Franciskát halálra kínzó gyerekek – fiatalok büntető ügye, ahol a tényleges cselekményt az akkor még gyermekorú Máté helyett az éppen 14. évét betöltött M. Viktória számlájára írta a másodfokú bíróság, és őt jogerősen 9 évi börtönre ítélte. Az elsőfokú ítélet, amely több mint három évvel a cselekmény után született 6 és 10 hónap volt. Az akkor kiskorú elkövetőt a hatályos jogszabályok értelmében nem büntethették, más kérdés, hogy mi történt, vagy nem történt azóta ezzel a fiúval.

A három gyerek mindegyike „nehéz” gyerek volt, különböző okokból speciális iskolába jártak éppen magatartási, beilleszkedési nehézségeik miatt. Teljesen nyilvánvaló, hogy vannak olyan helyzetek és tragikus kimenetelű események, amelyek megelőzése majdnem reménytelen. Számomra nem kétséges, hogy ha minden megtörtént is annak érdekében, hogy ezek a gyerekek elfogadható módon tudjanak viselkedni és élni, akkor is előfordulhatnak olyan tragikus együttállások, amelyek tragédiába torkollnak. Talán most az ítélet után érdemes lesz még egyszer elemezni mindazt, ami a gyerekek sajátos viselkedéséhez vezetett, és amely előidézte Franciska halálát. Addig is el kell azonban gondolkodnunk azon, amin biztosan lehetne és kellene is változtatni, vagy egyszerűen ki kellene kényszeríteni azoknak a szabályoknak a betartását, lehetőségeknek az igénybevételét, amelyek legalább enyhítenék a bekövetkezett tragédia következményeit. Míg Máté rövid intézeti tartózkodás után hazatérhetett és azóta nem ismert a sorsa, Viki előzetes letartóztatásba került, ahol három évet töltött el. Az előzetes fogva tartás idejét sajnálatos – és érthetetlen módon – nem Rákospalotán, az erre a célra speciálisan átalakított, felkészült és fiatalokorú lányok számára kijelölt intézményben, hanem börtönben töltötte. Ha figyelembe vesszük, hogy M. Viktória súlyos magatartási, viselkedési gondokkal küzdő gyerek volt, akinek szülei és védőügyvédje többször is kezdeményezte az előzetes helyének megváltoztatását, csak feltételezésekre hagyatkozhatunk atekintetben, hogy miért nem került abba az intézménybe, ahol felkészült pedagógusok, pszichológusok segíthették volna

a kamaszkor éveit így elzárva töltő lány személyiségfejlődését. Biztos vagyok abban, hogy azok az indulatok és meggyőződések, amelyek sokakat – sajnos nem gyakran döntési helyzetben lévő szakembereket is – vezérelnek, ilyenkor nem szolgálják sem az érintett fiatal, sem a gyermekvédelem, vagy a tágabb közösség érdekeit. Viktória számára ez a három év éppen arra nyújthatott volna lehetőséget, hogy megértse és feldolgozza a történeteket, és képes legyen a későbbiekben felelős felnőtt emberként viselkedni, lehetőség szerint beilleszkedni, ha egyszer büntetését letöltötte. Az első fokú bírósági ítélet szerint nem tanúsított megbánást, és a bíróság sajátos módon kezelte a felkért szakértők véleményét is. Az igazságügyi elmeszakértői véleményt adó felnőtt pszichiáter mellett a védelem kérésére mód nyílt a Vikit korábban is ismerő és kezelő gyermekpszichiáter véleményének elkészítésére is. Mivel a két álláspont alapvetően másképpen ítélte meg a helyzetet, egy magasabb fórum az Egészségügyi Tudományos Tanács is állást foglalt. Itt hívjuk fel a figyelmet arra a sokszor – de eddig eredménytelenül – jelzett problémára, hogy a gyermek- és felnőtt pszichiátria nem azonos módon ítéli meg a speciális korú - gyermek és fiatal – esetében a különféle reakciókat, viselkedést. Érthetetlen, hogy miért nem csak gyermekpszichiáter adhat gyerekről és fiatalokorúról szakvéleményt, mint ahogy az is, hogy akkor is pszichiátert, pszichológust – elmeszakértőt – rendelnek ki egy adott ügyben, amikor nyilvánvalóan gyermekvédelmi problémáról, esetről van szó, amelyet nem lehet, de biztosan nem célszerű más aspektusból vizsgálni.

E gyermekvédelmi szempont elsősorban a második ügyben, a mindenki által ismert, vagy ismerni vélte Simek Kitty féle ügyben kiemelkedően fontos. Ebben az esetben 2002 augusztusában, az akkor éppen 14 éves lány álmában lelötte nevelőapját, aki őt és súlyosan beteg édesanyját évekig érzelmileg és fizikailag bántalmazta, Kittit pedig szexuálisan is molesztálta. Ebben az esetben a bíróság nem rendelt el előzetes letartóztatást, ami csak azért érdekes, mert jogi szempontból is érdemes lenne megvizsgálni, mi motiválta a döntést az egyik, illetve a másik esetben. Mennyivel volt veszélyesebb M. Viktória Simek Kittynél, vagy fordítva, mennyiben volt kevésbé valószínű, hogy Kitty nem beszél össze senkivel és nem követ el újabb cselekményt. Úgy is fel lehet tenni ma már a kérdést, ahogyan az 1. számú Leánynevelő igazgatója, Aczél Anna fogalmazott egy szakmai megbeszélésen: megítélése szerint Kittynek sokkal jobb lett volna, ha az elmúlt két évet Rákospalotán tölti a leánynevelőben, mert akkor iskolába járt volna és feltehetően nem vár ma gyereket, kaphatott volna szakszerű segítséget. A bulvársajtó által sokszorosan és meglehetősen felületesen, jogsértően tárgyalt bűntény ügyében kezdettől felröpták a lánynak, hogy kihívóan viselkedik, „magyar Lolitának” nevezték, és tudni vélték, hogy válogatás nélküli fiú kapcsolatai vannak, diszkóba jár, mulatott a végzetes éjszakán is. Ez az érvelés megjelent a bíróság ítéletében is. Sajnálatos, hogy azt a szakmai körökben evidenciaként ismert és tanított tény, miszerint a szexuális visszaélés áldozatai sokszor éppen szexualizált viselkedésükkel,

féltelenségükkel, gátlástalanságukkal mutatják az abúzus hatását, a bíróság nem vett tudomást, vagy ez nem szerepelt a szakértői véleményben. Ugyancsak felrötták a lánynak, hogy nem járt iskolába az esetet követően. Sajnos az iskola olyan törvénytisztító és egyértelműen gyerekelles módon viselkedett ebben az ügyben, ami tisztességes gyermekvédelmi eljárás esetén bizonyosan nem maradhatott volna következmények nélkül. Az iskola ugyanis már a családi tragédiát megelőző egy évben is magántanulóként „oktatta-nevelte” Simek Kittyt, akiről mindenki tudta a faluban, hogy éjszakánként a nevelőapja kocsmájában dolgozik 13 évesen, de ennek nem lett következménye. A bűncselekményt követően pedig az iskola elzárkózott Kitty fogadásától. Nemkívánatos elemként tartotta számon. Újra és újra felmerül a kérdés, vajon az iskolai tantestület, az oda járó gyerekek és szülei legalább ennek az - őket is közvetlenül érintő - esetnek a kapcsán kaptak-e lehetőséget a megbeszélésre, a bántalmazásról minimálisan szükséges ismeretek elsajátítására, a felismerés és kezelés megtanulására, és persze a történetek feldolgozására. Valószínűsíthetően nem, mert a körjegyzőségként működő önkormányzatok a jegyző fejeletti felelősségét sem voltak hajlandók megállapítani a sokszoros jogszabályszegés miatt. Nyilvánvalóan látszik, hogy egyszerűbb a „bűnös lány” elítélésével és kiközösítésével lezárni ezt az ügyet, mint szembenézni azzal, hogy az ellátórendszer nem tudott és nem is akart segíteni, noha a bíróság szerint ezt a segítséget a család utasította vissza. Mindenesetre tény, hogy Simek Kittyt gyermeket vár, 16 évesen két év két hónap letöltendő börtönbüntetésre ítéltve.

Gyermekvédelmi szempontból ugyancsak érdekes helyzet áll elő. Vagy megszüli a gyermeket mielőtt börtönbe vonul, és ha szerencséje van az első néhány hónapot - maximum egy évet - Kecskeméten töltheti a babával, az anyás-elítelt egységben, és akkor veszik el a gyermeket tőle, vagy esetleg már korábban sem kerülhet oda. Mindkét esetben kétféle gyermekvédelmi probléma is felmerül. Egyrészt Kitty még fiatal, kérdéses, hogy felnötté és jó anyává válását miként segíti majd ez a kényszerű szeparáció és a börtönélet, mint ahogyan az is kérdéses, hogy a kisgyerekek szempontjából hogyan értékeli a gyermekvédelmi ellátórendszer az anyától való elválást csecsemőkorban, és ennek hatását a gyermek és az anya-gyerekek kapcsolat későbbi sorsára.

A bíróság feladata annak megítélése, hogy valamennyi körülmény, valamint a hatályos magyar jogszabályok ismeretében és figyelembevételével, milyen súlyú a cselekmény és mi a legadekvátabb büntetés, annak érdekében, hogy az elkövetőt megbüntesse, segítse az elkövetett cselekmény ártó és káros voltának megértésében és megelőzze az ismételt elkövetést. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a bíróság - mint az mindkét esetben láthattuk -, a társadalom, a közösség tagjai számára is demonstrálja, mit tart az elkövetett cselekményről és annak társadalmi veszélyességéről. Nem vitatom annak szükségességét, hogy az elkövetett bűncselekményért felelni kell, azt sem gondolom, hogy büntetlenséget kell kapnia a más életét kioltó, vagy abban segéd kezét nyújtó gyerekek, fiatalok, felnöttek. Ugyanakkor viszont veszélyesnek és ártalmasnak tartom, hogy ezekről az esetekről a tömegtájékoztatóban sokszor és visszatérően lehetett olvasni úgy, hogy a szakembereknek, szakmai szervezeteknek nem volt mondanivalójuk, azoknak az intézmé-

nyeknek, döntéshozóknak, közreműködőknek a szerepéről, felelősségéről alig lehetett olvasni, akik azóta is sok száz gyerek életéért felelnek, és ismét elmaradt azoknak a tanulságoknak az elemzése, összegzése és a szükséges teendők, változtatások megfogalmazása, amelyek legalább esélyt adnának egy további eset megelőzéséhez, sok bajban lévő, vagy könnyen bajba kerülő gyerekek, fiatalok életének megóvásához, védelméhez.

Különös jelentősége lehetne egy ilyen tényfeltáró és elemző munkának abból az alkalomból is, hogy megjelent a Család, gyermek, ifjúság könyvek sorozatban a helyreállító igazságszolgáltatásról szóló első magyarországi kézikönyv. Ebben a könyvben éppen azokat a módszereket, technikákat ismertetjük amelyek alkalmasak lehetnének arra, hogy gyermekkorú, fiatalok elkövetők esetében az elkövetőt a mai igazságszolgáltatási gyakorlatnál jóval nagyobb mértékben részévé tegyék az eljárásnak, ahol elsődlegesen azt a lehetőséget teremtik meg számára, hogy szembenézzen az elkövetett tettel, és annak következményeivel, és amennyiben ez lehetséges tegye jóvá, de legalábbis enyhítse az okozott kárt. Az életellenes cselekmények esetében ez első hallásra nem lehetséges és meglehetősen idegenül is cseng sokaknak. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy még ilyen súlyos cselekmény esetén is van helye és szerepe ennek az eljárási technikának - akár a bírósági eljárás lezárása után is -, mivel lehetőséget ad az elkövetőnek arra, hogy támogatók - szülők, barátok - és az áldozat hozzátartozói, barátaival segítségével elvállalhassa azt, amit tett, átélhesse, megbánhassa és amennyire tudja szolgáljon jóvátétellel.

Az itt leírt esetekben biztosan katartikus lehetett volna mindenki számára egy ilyen lehetőség, amikor megfelelően képzett csoportvezető - facilitátor - segítségével arra biztathatjuk az elkövetőket, hogy szembe kell nézni a történetekkel és nem őket, hanem a tettet utasítjuk el, ítéljük el, de esélyt és lehetőséget adunk a jóvátételre. Elképzelésem szerint Franciska édesapja például sok segítséget és némi megnyugvást kaphatott volna, hiszen ő korábbi médiaszereplései során láthatóan képtelen volt feldolgozni a történeteket és nagyon méltánytalanul érezte, hogy a gyermekkorú elkövetőnek semmilyen formában nem kellett felelnie a történetekért.

Meggyőződésem, hogy senkinek nem tesznek jót az elhallgatott, elfojtott és letakart, elvarratlan ügyek, még ha adott pillanatban ez látszik is az érintett érdekeit szolgálóknak.

A közösség és a szakemberek számára is sokkal megnyugtatóbb lehetne, ha tudomása lehetne arról, hogy nem csak a bíróság korlátozott lehetőségeinek felhasználásával lehetett igazságot szolgáltatni, hanem minden érintett szereplő számára megnyugtató mélységben és időben foglalkoztak a történetekkel.

Tudom, hogy ez nem teszi meg nem történtté a tragédiákat, nem hozza vissza a meghaltakat, de abba nem nyugodhatunk bele, hogy soha nincs idő, hely és mód az ügyek tényleges feltárására, elemzésére, megélésére és lezárására, hanem valahogyan túljutunk, vagy éppen egy újabb tragédiára figyelünk.

Herczog Mária